

2. Железняк І. М. Слов'янські антропоніми з гідронімною основою / І. М. Железняк // Студії з ономастики та етимології. 2008 / Ін-т укр. мови НАН України. – К., 2008. – С. 43–51.
3. Керста Р. Й Українська антропонімія XVI століття. Чоловічі іменування : [монографія] / Р. Й. Керста. – К. : Наук. думка, 1984. – 152 с.
4. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини : монографія / Л. Ю. Кравченко. – К. : [б. в.], 2004. – 198 с.
5. Крестные имена людей // Словарь укр. мови / упорядкув. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. – К., 1907–1909. – Т. 4. – С. 548–563.
6. Кюршунова И. А. Словарь некалендарных личных имен, прозвищ и фамильных прозваний Северо-Западной Руси XV–XVII вв. / И. А. Кюршунова. – СПб. : ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2010. – 672 с.
7. Панцьо С. Є. Антропонімія Лемківщини : [монографія] / С. Є. Панцьо. – Т. : [б. в.], 1995. – 125 с.
8. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища : [монографія] / Ю. К. Редько. – К. : Наук. думка, 1966. – 216 с.
9. Рутьова Н. Чоловічі імена та їх структурно-словотвірні варіанти в основі прізвищ Західного Поділля / Н. Рутьова // Studia slovakistica. Вип. 8 : Ювілей [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2008. – С. 333–344.
10. Семеренко Г. В. Формування української демінутивної суфіксації / Г. В. Семеренко // Мовознавство. – 1992. – № 4. – С. 51–59.
11. Скороук І. Д. Слов'янський шар в антропоніміці м. Луцька в XX ст. / І. Д. Скороук // Slavika та baltica в ономастиці України : зб. наук. пр. – К., 1999. – С. 147–160.
12. Суперанская А. В. Словарь народных форм русских имен / А. В. Суперанская. – М. : Кн. дом "ЛИБРОКОМ", 2010. – 368 с.
13. Трійняк І. І. Словник українських імен / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Довіра, 2005. – 509 с.
14. Худаш М. Л. З історії української антропонімії : [монографія] / М. Л. Худаш. – К. : Наук. думка, 1977. – 236 с.
15. Худаш М. Л. До питання класифікації прізвищевих назв XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології : монографія / М. Л. Худаш, Р. Й. Керста, М. І. Сенів; Д. Г. Гринчишин (заг. ред.). – К. : Наук. думка, 1980. – С. 96–160.
16. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : [монографія] / П. П. Чучка. – Ужгород : [б. в.], 2008. – 672 с.
17. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Л. : Світ, 2005. – 704 с.
18. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців : історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Ужгород : Ліра, 2011. – 432 с.

Статтю подано до редколегії
10.11.2011 р.

УДК 811.161.2'282

А. А. Слащук – аспірант кафедри німецької філології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Репрезентація мімічної поведінки людини у фразеологічному вимірі

*Роботу виконано на кафедрі німецької філології
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті охарактеризовано фразеологічні одиниці, які відображають мімічну поведінку людини: вирази обличчя, посмішку, рухи ротом, очима, губами, погляд та його спрямування.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, міміка, вираз обличчя, вираз очей, погляд, посмішка.

Слащук А. А. Репрезентация мимического поведения человека во фразеологическом измерении.

В статье характеризуются фразеологические единицы, которые отображают мимическое поведение человека: выражения лица, улыбку, движения рта, глазами, губами, взгляд и его направление.

Ключевые слова: фразеологические единицы, мимика, выражение лица, выражение глаз, взгляд, улыбка.

Slashchuk A. A. Representation of the Human Mimic Behavior in Phraseological Dimension. The article is dedicated to the characteristics of phraseological units which represent the human mimic behavior: facial expressions, smile; mouth, eye, lip motions; look and its direction.

Key words: phraseological units, mimics, facial expression, eye motion, look, smile.

Постановка наукової проблеми та її значення. Відомо, що міміка має надзвичайно велике значення в житті людини, існує навіть точка зору, що вона є найважливішим компонентом невербальної комунікації для передачі повідомлень за допомогою обличчя. Вираз обличчя – це ефективний регулятор характеру комунікації. Очевидним є і той факт, що своє уявлення про особистісні та інші якості ми складаємо, зважаючи на те, яким постає перед нами обличчя людини. Люди, які мають відповідні вміння, можуть надавати своєму обличчю понад тисячу різних виразів [6]. Ось чому у процесі комунікації і мовець, і адресат часто вдаються до міміки, яка є основним показником почуттів та емоцій. Та увагу дослідників міміка привертає не тільки як компонент невербальної, а й як елемент вербальної комунікації. З огляду на сказане вище, тема цієї статті видається актуальною на сьогодні.

На потребу вивчення мімічних засобів вказує ряд учених (Darwin, 1873; Баллі, 1955; Cross, 1970; Birdwhistell, 1970; Ekman, Friesen, 1971; Верещагін, Костомаров, 1981), закріплюючи за ними функцію вираження логічного та емоційного аспектів думки. Так, дослідження міміки перетворилося з теоретичного в прикладне внаслідок усвідомлення адекватності використання мімічних кінем під час комунікації (Oster, Ekman, 1968; Grant, 1969; Ekman, 1973; Stenglanz, Gray, 1977; Friesen, 1978). Розгляд міміки як елементу невербальної комунікації у лінгвістичному та психологічному аспектах почався ще на початку ХХ ст. й активізувався у другій його половині (праці А. Хілла, Б. Успенського, Г. Колшанського, І. Горелова, С. Григор'євої, М. Григор'єва, А. Козиренко, Г. Крейдліна, Т. Черданцевої, Г. Уайнрайта, Ю. Фаста, Р. Бердвістела, А. Піза, Л. Солошук, О. Янової, І. Серякової, Н. Одарчук). Однак праць, присвячених дослідженню мімічної репрезентації на матеріалі фразеологічних одиниць (ФО), значно менше. Саме цей фактор і зумовлює вибір теми цієї статті.

Отже, **мета** статті – дослідити фразеологічні одиниці англійської мови, які описують мімічну поведінку.

Об'єктом дослідження слугують ФО, у складі яких лежить опис мімічної поведінки людини. Матеріал дослідження відібрано із тлумачних та двомовних словників.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. До міміки відносять усі зміни, які можна спостерігати на обличчі людини: рухи м'язів обличчя (вирази обличчя; посмішка; рухи ротом, губами; рухи лобом); рухи очима, віями; погляд та його спрямування, а також психосоматичні процеси (наприклад, почервоніння обличчя). Неоднозначність тлумачення міміки стосується й інших виразів обличчя: розльоту брів, рухів очних яблук, примружування повік та ін. Міміка може мати універсальний характер (наприклад, опущені кутики губ свідчать про негативні емоції, які переживає людина у гніві, стражданні, презирстві) та специфічний (наприклад, звужений розріз очей при презирстві та стражданні). З іншого боку, один і той самий стан може виражатися різними неспецифічними мімічними засобами. Так, гнів та радість можуть виражатися як звуженими, так і широко відкритими очима. У цьому разі для правильного розпізнання емоції потрібні додаткові ознаки. Універсальних символів для вираження емоційного стану людини, на жаль, не існує, але не можна заперечити того, що існують деякі мімічні універсалиї для вираження емоцій.

Таким чином, виразні рухи обличчя – це зовнішнє відображення психічного стану особи, що проявляється в міміці, яка, на думку психологів, може бути вирішальною в інтерпретації значення ФО.

З-поміж загальної кількості кінесичних ФО, які ми обрали, для цього дослідження взято 95 ФО, що відображають вираз очей та обличчя, тобто мімічні рухи людини, за допомогою яких передаються різноманітні відтінки почуттів, оцінок, ставлень до людей і подій. Наприклад, *bite one's lips - to press the lip between the teeth, in order to restrain the expression of anger or mirth*. Якщо людина "закушує" губу, вона робить сильні зусилля над собою щоб не відреагувати на щось та поводитися спокійно, навіть якщо щось не задовольняє її. Або ж коли хтось виглядає нещасливим, ми кажемо, що він є *down in the mouth - sad-faced; depressed and unsmiling*, тобто мова йде про мімічний жест, протилежний посмішці, який указує на пригнічений стан особи.

З наведених вище прикладів помітно, що активними органами, які формують міміку обличчя, є губи. Ми стискаємо їх від гніву й злості (*be tight-lipped*) чи підбираємо від презирства (*curl smb's lip*), надуваємо від несправедливості й образи (*make a lip*) тощо.

Але особливе місце серед мімічних засобів належить посмішці. Вона так само, як і вираз обличчя, є важливим знаком невербальної комунікації. З життєвого досвіду нам відомо, що найбільш яскраві емоції проявляються у виразі очей та міміці, а з мімічних жестів найекспресивнішою є посмішка.

Діапазон посмішок є надзвичайно широким: від ледь помітної до відкритої, широкої посмішки. Та вона може також виражати різноманітні почуття та емоції. З одного боку, посмішка – типовий прояв радості, щастя, задоволення, подяки та інших позитивних почуттів (*smile (up) on someone or something; grin from ear to ear; be all smiles*), але з іншого – посмішка може виражати сарказм, скептицизм, іронію, презирство (*crack a smile; have a plastic smile*).

П. Екман та його послідовники розрізняли довільні та мимовільні (соціальні) посмішки, щирі та нещирі [7]. Г. Є. Крейдлін виділяє два типи посмішок: (1) фізіологічно початкове, симптоматичне, послуговуванням як засобом вираження емоцій та (2) довільне, комунікативне використання – свідомо передача адресату деякої інформації. Г. Є. Крейдлін виділяє декілька семантичних класів посмішок на основі важливих ознак, які розрізняють посмішки, а саме: фізичні, соціальні, психічні, оцінювальні та інші характеристики. Він також вирізняє посмішки-почуття, посмішки-стани/властивості, посмішки-ставлення [3].

Розглядаючи посмішку як складну комбінацію почуттів, О. А. Русіна виділяє три семантичні групи посмішок:

- посмішки, які виражають емоції, почуття (*grin/smile from ear to ear*);
- посмішки, які виражають ставлення до респондента або до предмета мовлення (*wipe the smile off somebody's face; smile (up) on someone or something*);
- посмішки, які виражають психологічний стан суб'єкта (*be all smiles*) [4, 159].

Більша частина посмішок є прагматично пристосованими жестами, тобто одиницями, що стали стійкими та звичними для людей певного етносу або культури. Їх порівняно часто використовують та стандартно інтерпретують під час усного спілкування [6]: *grin like a Cheshire cat – if someone has a very wide conspicuous and long-lasting smile, they have a grin like a Cheshire cat*. Походження цієї ідіоми неточне, але вираз став особливо популярним після використання його в новелі Льюїса Керрола “Аліса в Країні чудес”, де кіт, який усміхався широкою посмішкою, поступово зникаючи з виду, залишав після себе лише ту ж широку посмішку; *grin and bear it – when faced with a difficult or unpleasant situation, if you say that someone will have to grin and bear it, you mean that they will have to accept it without complaining*. Людина, яка виражає такий мімічний знак, мужньо зносить біль, неприємності, примирюється з чимось.

Якщо посмішку розуміють неадекватно, це може призвести до ситуації комунікативного провалу або комунікативної невдачі. Це особливо яскраво проявляється тоді, коли представник однієї культури вважає незнакові функції або асемантичні одиниці цієї культури знаковими та, навпаки, те, що в цій культурі має значення, сприймається як асемантичне представником іншої культури. Вивчення комунікативних властивостей посмішки на матеріалі англійської мови тільки починає привертати увагу [6].

Г. Крейдлін зауважує: “Якщо губи – це орган тіла, відображення фізичного, тілесного світу, то очі – явна антитеза губ, це, головним чином, відображення світу духовного” [2, 350]. Дж. Фаст зазначає, що серед усіх частин тіла, які використовуються для передачі інформації, очі є найважливішими та найпристосованішими для передачі найбільш тонких нюансів. Хоча очне яблуко саме по собі нічого не показує, очі створюють емоційний вплив завдяки тому, що вони сприймаються комплексно з обличчям. Задяки тривалості погляду, руху вій, примруженню та іншим маніпуляціям очей можна передати майже необмежену кількість інформації. Але існує лише чотири положення повіки (очі розплющені, злегка опущені повіки, погляд скося та заплющені очі), які мають якийсь зміст та несуть певну інформацію [1].

Англійська фразеологія має приклади ФО, у яких передається внутрішній стан людини, її думки, почуття, бажання за участю очей. Кажуть, що очі – це дзеркало душі. Отже, не випадково компонент *eyes* є надзвичайно продуктивним: *eyes are bigger than one's stomach – if someone's eyes are bigger*

than their stomach, they are greedy and take on more than they can consume or manage, тобто у людини завидючі очі. *Eyes wide open – if you do something with your eyes open, you are fully aware of what you are doing.* Це означає, що людина робить щось із широко відкритими очима, тобто повністю усвідомлюючи свої дії. Наведемо приклади фразеологізмів із компонентом *eye (eyes)*, які описують характерні особливості людини, її вроджені або набуті навички: *have eyes to see – to watch someone carefully* (бути спостережливим); *have eyes like a hawk – if someone has eyes like a hawk, they notice everything* (мати гострий зір, бути дуже кмітливим); *have a good eye for (something) – to have a taste or an inclination for someone or something* (уміти давати правильну оцінку, мати хороший смак); *keep an eye on (someone or something) – to watch someone or something; to monitor someone or something closely* (пильно дивитись, піклуватися про когось). Okремо можна виділити групу фразеологізмів, які відображають емоції та стан людини: *open one's eyes – to become aware of the truth of a situation* (широко відкрити очі (від здивування)); *have a film over one's (the) eyes – not seen completely, only briefly noticed* (погано розрізняти, неясно бачити). Діяльність людини відображено в таких ФО: *look smb. in the eye – to look directly at someone without fear or shame* (дивитися в очі, в обличчя кому-небудь); *have (keep) one's eye on the ball – to remain alert to the events occurring around oneself* (не випускати з уваги основного; бути насторожі, напоготові); *cast (pass, run) one's (the) eye over sth. – to look at something quickly without looking at the details* (швидко проглянути будь-що, пробігти щось очима). Як бачимо з наведених вище прикладів, велике значення для передачі та сприйняття інформації надається погляду. Він вважається найсильнішим компонентом комунікації. Погляд – спрямування зору на когось або на щось; вираз очей [10, 75].

Зустрівшись, люди обов'язково дивляться один одному у вічі. Цей перший погляд є “пробою на довіру”. Щирість у цьому швидкому погляді означає доброзичливе ставлення. Люди схильні довіряти тим, хто дивиться прямо в очі, та не довіряють особам, які уникають прямого погляду. Через очі та погляд можна майже безпомилково визначити емоційний стан людини. Екслайн та Вінтерс показали, що погляд пов'язаний з процесом формування висловлювання та складністю цього процесу. Коли людина тільки формує думку, вона найчастіше дивиться убік, коли думка повністю готова – на співрозмовника. Якщо мова йде про якісь складні речі, на співбесідника дивляться менше, коли перешкоди переборені – більше. Взагалі, той, хто говорить, менше дивиться на партнера, тільки переводить погляд для того, щоб перевірити його реакцію та зацікавленість. Слухач, навпаки, більше дивиться у бік мовця, “посилаючи” йому сигнали зворотнього зв'язку [1].

Англійські ФО, за допомогою яких передається погляд людини, виражають різноманітні емоції людини, стан, почуття тощо. Наприклад, *glazed look – describes someone looking like a museum specimen under glass, or looking as if you've been glazed over, your expression indicating a negative reaction.* У цьому прикладі мова йде про людину, яка має скляний, невиразний, нерухомий погляд.

Погляд людини та пов'язані з ним сигнали очима стосуються безпосередньо правдивості тієї інформації, яка промовляється вголос. Напрямок погляду вказує на спрямованість уваги і zarazом є сигналом зворотнього зв'язку, що вказує на ставлення до самого співрозмовника, його повідомлення та ситуації в цілому [5]. Як і решта невербальних комунікативних засобів, погляд по-різному трактується в різних етномовних спільнотах.

Одним із активних елементів відображення міміки є брови, що тісно пов'язані з поглядом людини і є виразником багатьох психічних станів, таких як гнітюче напруження, роздратування, концентрація інтелектуальних зусиль, увага тощо. Серед багатьох позицій брів лише їх менша частина є знаковою. Однак поєднання рухів повік, брів та лоба створює велику кількість різних комбінацій. Наприклад: *cause (some) eyebrows to raise and cause some raised eyebrows – to shock people; to surprise and dismay people* (здивувати людину); *raise (some) eyebrows – to cause disapproval or worry* (підняти брови від здивування); *not bat an eye/eyelash/eyelid – to not show any shock or surprise* (не моргнути й оком).

Висновки. Таким чином, ФО, які ми виділили і у складі яких лежить опис мімічної поведінки людини, достатньо продуктивні серед кінесичних ФО. Проведене дослідження не вичерпує цієї проблематики й намічає ряд перспектив щодо подальших розвідок, котрі вбачаємо в залученні ширшої бази джерельних матеріалів, що допоможе виділити низку інших ФО на позначення кінесичної поведінки людини.

Список використаної літератури

1. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений / Е. П. Ильин – СПб. : Питер, 2009. – 576 с. : ил. – (Серия “Мастера Психологии”).
2. Крейдлин Г. Е. Русские жесты и жестовые фразеологизмы: отражение наивной этики в невербальном и вербальном кодах / Г. Е. Крейдлин // Логический анализ языка: Языки этики / отв. ред. : Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко, Н. К. Рябцева. – М. : Яз. рус. культуры, 2000. – С. 341–353.
3. Крейдлин Г. Е. Улыбка как жест и как слово / Г. Е. Крейдлин, Е. А. Чувиллина // Вопр. языкознания. – 2001. – № 4. – С. 66–93.
4. Русина Е. А. Сравнительный анализ параязыковых явлений в русских и английских художественных текстах (на материале романов И. Гончарова “Обрыв” и Т. Гарди “Тэсс из рода д’Эрбервиллей”) : дис. ... канд. филол. наук / Е. А. Русина. – Курск, 2002. – 215 с.
5. Рядова С. Невербальные средства общения [Электронный ресурс] / С. Рядова. – Режим доступа : <http://www.rchgi.spb.ru>
6. Солощук Л. В. Посмішка як мімічний жест та її роль в англomовному дискурсі [Електронний ресурс] / Л. В. Солощук. – Режим доступа : <http://bibl.kma.mk.ua/index.php?m=11&b=11>
7. Ekman P. Unmasking the Face: A Field Guide to Recognizing Emotions from Facial Clues / P. Ekman, W. V. Friesen. – Englewood Cliffs, 1975.

Довідкова література

8. АРФС – Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – М. : Рус. яз., 1984. – 944 с.
9. Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник / К. Т. Баранцев – К. : Рад. шк., 1969. – 1051 с.
10. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – 7-е изд., стереотип. – М. : Сов. энцикл., 1968. – 900 с.
11. СУС – Англо-русский словарь устойчивых словосочетаний Collins COBUILD Dictionary of Idioms. – М. : Астрель ; АСТ, 2004. – 751 с.
12. ODEI – Oxford Dictionary of English Idioms. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1993. – 685 p.

Статтю подано до редколегії
11.11.2011 р.

УДК 811.111'366

С. М. Сухорольська – доцент Львівського національного університету імені Івана Франка;

О. І. Федоренко – доцент Львівського національного університету імені Івана Франка

Контрастивний аналіз сталих дієслівно-субстантивних сполучень англійської та української мов

*Роботу виконано на кафедрі англійської філології
ЛНУ ім. І. Франка*

У статті проведено контрастивний аналіз сталих дієслівно-субстантивних сполучень (СДСС) в англійській та українській мовах. Встановлено, що широке використання конвертованих іменників у позиції субстантивного компонента СДСС є типологічною особливістю англійської мови.

Ключові слова: сталі дієслівно-субстантивні сполучення, повні еквіваленти, конгруенти, часткові еквіваленти, функціональні еквіваленти.

Сухорольская С. М., Федоренко О. И. Контрастивный анализ устойчивых глагольно-субстантивных сочетаний в английском и украинском языках. В статье проведен контрастивный анализ устойчивых глагольно-субстантивных сочетаний (УГСС) в английском и украинском языках. Установлено, что широкое использование конвертированных существительных в позиции субстантивного компонента УГСС является типологической особенностью английского языка.

Ключевые слова: устойчивые глагольно-субстантивные сочетания, полные эквиваленты, конгруэнты, частичные эквиваленты, функциональные эквиваленты.